

Sosiaali- ja terveysministeriö
PL 33
00023 VALTIONEUVOSTO

LAUSUNTO

22.4.2026

Viite: VN/11042/2025

EOAK/2705/2026 Apuvälinepalveluiden laatusuositus ja valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet, 2026 päivitys

1 Lausuntopyyntö

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää eduskunnan oikeusasiamieheltä lausuntoa asiakohdassa mainitusta asiasta.

2 Lausunto

Esitän lausuntonani kohteliaimmin seuraavan.

Lausuntoani ei toimiteta lausuntopalvelun kautta, koska palvelun kysymysten yksityiskohtainen rakenne ei mahdollista tämänkaltaisen lausunnon tallentamista.

2.1 Lausuntopyynnön laatimistapa

Lausuntopyynnön kohteena oleva julkaisu koostuu apuvälinepalveluiden laatusuosituksesta (osa 1) ja luovutusperusteet-osasta (osa 2). Pynnön mukaan lausuttavana ovat julkaisun osa 1 (luvut 2–7) sekä vain ne osan 2 apuvälineluokat, joita on tarkennettu tai joihin on lisätty tekstiä. Lausuntopyyntöön ei sisälly erillistä liiteasiakirjaa, josta ilmenisi ehdotettu asiakirja kokonaisuudessaan tai ehdotettujen muutosten perustelut. Pynnön kohteena olevat muutetut tekstit ovat lausuntopalvelussa esitettyjen kysymysten yhteydessä.

Pidän lausuntopyyntöä vaikeaselkoisena. Katson, että sen perusteella on vaikea saada käsitystä ehdotettavista muutoksista ja niiden perusteista.

Käsitykseni mukaan ehdotettujen muutosten havaitseminen edellyttää, että lausunnonantaja vertaa ehdotettuja tekstejä voimassa olevaan oppaaseen (Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet 2023, sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2023:13). Toisaalta apuvälineiden luokitukset ovat uuden standardin myötä muuttuneet, joten muutosten hahmottaminen ei kaikilta osin onnistu vaikeuksitta edes tällä tavoin.

En pidä valittua lausuntopyynnön muotoa lausunnonantajan kannalta tarkoituksenmukaisena taikka kohtuullisena.

Erityisen ongelmallisena pidän sitä, että lausuntopyynnössä ei esitetä perusteluja laatusuositukseen tai luovutusperusteisiin ehdotettaville muutoksille. Tämän vuoksi muutosehdotusten sekä niiden vaikutusten arviointi on vaikeaa ja osin mahdotonta.

Lausuntopyynnön perusteella ei mielestäni ole myöskään selvää, onko vuonna 2003 julkaistun Apuvälinepalveluiden laatusuosituksen (sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:7) sisältöä tarkoitus sisällyttää uuteen asiakirjaan ja onko sen voimassaolo tarkoitus päättää.

Lausuntoa pyydetään julkaisun osan 1 luvuista 2–7. Pyyntöön ei kuitenkaan sisälly lukua 5. Epäselväksi mielestäni jää, onko luku 5 tarkoitus jättää pois, vai onko se tarkoitus jättää voimaan samassa muodossa kuin voimassa olevassa oppaassa.

2.2 Apuvälineitä koskeva keskeinen sääntely

Perustuslain 19 §:n 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn YK:n yleissopimuksen (SopS 27/2016, vammaissopimus) tarkoituksena on sen 1 artiklan mukaan edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille ihmisoikeudet täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Vammaissopimuksen yleisiä periaatteita ovat 3 artiklan mukaan muun ohella syrjimättömyys, täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan, mahdollisuuksien yhdenvertaisuus sekä esteettömyys ja saavutettavuus.

Vammaissopimuksen 20 artiklan mukaan sopimuspuolet toteuttavat tehokkaat toimet varmistaakseen vammaisille henkilöille mahdollisimman itsenäisen henkilökohtaisen liikkumisen, muun muassa:

- a) helpottamalla vammaisten henkilöiden henkilökohtaista liikkumista sillä tavalla kuin ja silloin kun he haluavat sekä kohtuulliseen hintaan;
- b) helpottamalla laadukkaiden liikkumisen apuvälineiden, laitteiden, apuvälineteknologian sekä erilaisten avustajien ja välittäjien saatavuutta vammaisille henkilöille, muun muassa tarjoamalla niitä kohtuulliseen hintaan;
- c) antamalla vammaisille henkilöille ja heidän parissaan työskentelevälle asiantuntijahenkilöstölle liikkumistaitoihin liittyvää koulutusta;
- d) kannustamalla liikkumisen apuvälineitä, laitteita ja apuvälineteknologiaa tuottavia tahoja ottamaan huomioon kaikki vammaisten henkilöiden liikkumisen näkökohdat.

Vammaissopimuksen 25 artiklan mukaan sopimuspuolet tunnustavat, että vammaisilla henkilöillä on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ilman syrjintää vammaisuuden perusteella. Sopimuspuolet toteuttavat kaikki asianmukaiset toimet varmistaakseen sukupuolisensitiivisten terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden vammaisille henkilöille, terveyteen liittyvä kuntoutus mukaan lukien.

Vammaissopimuksen 26 artiklan mukaan sopimuspuolet edistävät vammaisille henkilöille tarkoitettujen kuntoutukseen liittyvien apuvälineiden ja apuvälineteknologian saatavuutta, tuntemusta ja käyttöä.

Terveydenhuoltolain 29 §:n 1 momentin mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä potilaan sairaanhoitoon liittyvä lääkinällinen kuntoutus. Pykälän 2 momentin mukana lääkinälliseen kuntoutukseen kuuluu mm. apuvälinepalvelut (5 kohta). Pykälän 6 momentin mukaan sosiaali- ja terveysministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä apuvälineiden käyttöön luovutuksen perusteista.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta annetun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen (1363/2011) 2 §:n mukaan apuvälineen tarve on arvioitava käyttäjälähtöisesti, oikea-aikaisesti ja yksilöllisesti. Tarpeen arvioinnissa on otettava huomioon potilaan toimintakyky, elämäntilanne ja elinympäristön apuvälineen toimivuudelle asettamat vaatimukset. Apuvälineen valinta on tehtävä yhteisymmärryksessä potilaan kanssa ja tarvittaessa hänen laillisen edustajansa, läheisensä tai omaisensa kanssa. Ennen apuvälineen valintaa potilaalle on annettava tietoa apuvälineen valintaan liittyvistä vaihtoehtoista ymmärrettävällä tavalla.

Potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (785/1992, potilaslaki) 3 §:n 2 momentin mukaan potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon.

2.3 Ohjeistuksen merkitys

Totean, että valtakunnallinen ohjeistus lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteista on lähtökohtaisesti tarpeellinen ja perusteltu, koska sillä voidaan yhtenäistää apuvälineiden

luovutuskäytäntöjä ja sillä on siten tärkeä apuvälineiden tarvitsijoiden yhdenvertaisuutta lisäävä merkitys.

Korostan kuitenkin, että ohjeet voivat olla vain lain ja asetuksen säännöksiä täydentäviä eikä niillä voi rajoittaa tai sulkea pois oikeutta laissa tai asetuksessa turvattuihin apuvälineisiin tai oikeuksiin.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että siltä osin kuin ohjeet eivät jätä tilaa palvelun tarvitsijan yksilöllisen tarpeen huomioon ottamiselle, ohjeet ovat ristiriidassa lainsäädännön kanssa. Ohjeet, joilla etukäteen suljetaan esimerkiksi lääkinnällisen kuntoutuksen palvelujen piiristä kaavamaisesti pois määrättyjä potilasryhmiä, kuten tietyn ikäisiä henkilöitä, tai apuvälineitä tai tietyn hintaisia apuvälineitä, ovat lainvastaisia. Myös sellaiset ohjeet ovat lainvastaisia, jotka mahdollistavat asiakasmaksujen perimisen apuvälineistä, niiden sovituksista, tarpeellisesta uusimisesta ja huollosta. Ohjeet, joilla rajoitetaan apuvälineiden lukumäärää tai niiden uusimista, ovat ristiriidassa lainsäädännön kanssa, jos ne eivät jätä tilaa apuvälineen tarvitsijan yksilöllisen tarpeen huomioon ottamiselle.

Oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa on jouduttu varsin usein arvioimaan lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineisiin liittyviä kysymyksiä. Tässä yhteydessä on tullut selväksi, että valtakunnallisen oppaan sisältämän ohjeistuksen tosiasiallinen merkitys apuvälineiden luovuttamisen käytännöissä on hyvinkin suuri. Siksi oppaan sisältämät linjaukset ja tulkintaa ohjaavat periaatteet on muotoiltava hyvin huolellisesti.

2.4 Apuvälineiden laatusuositus (osa 1)

2.4.1 YK:n vammaisyleissopimus ja muut säännökset (luku 2.1)

Eduskunnan oikeusasiamies on yhdessä Ihmisoikeuskeskuksen ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnan kanssa riippumaton kansallinen rakenne, jonka tehtävänä on YK:n yleissopimuksen (CRPD) täytäntöönpanon edistäminen, suojele ja seuranta (yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukainen tehtävä).

YK:n vammaisyleissopimus on Suomessa voimassa olevaa lainsäädäntöä ja sen säännökset velvoittavat vammaisten henkilöiden aseman ja palveluiden huomioimiseen ja edistämiseen sekä ohjeistuksia laadittaessa että niitä sovellettaessa.

Katson, että YK:n vammaisyleissopimuksen merkitystä on tarpeellista tuoda laatusuosituksessa esiin painokkaammin kuin ainoastaan mainintana apuvälinepalveluita ohjaavaa lainsäädäntöä ja suosituksia koskevassa luettelossa.

Katson myös, että laatusuosituksessa on niin ikään aiheellista tuoda selkeämmin esiin apuvälineitä koskevaa ratkaisutoimintaa ja tulkintaa

ohjaavana säännöksenä YK:n Lapsen oikeuksien sopimus ja sen sisältämä lapsen edun ensisijaisuuden periaate.

Suosituksessa voisi olla aiheellista tuoda esiin myös mahdollisuus yhdenvertaisuuslain ja YK:n vammaisyleissopimuksen mukaisiin kohtuullisiin mukautuksiin, jotta vammaisen henkilö voisi yhdenvertaisesti käyttää ja saada hyvinvointialueen lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden palveluita, kuten apuvälineiden huoltopalveluita.

2.4.2 Apuvälineratkaisu (luku 5)

Olen edellä kohdassa 2.1 todennut, että lausuntopyyntöön ei sisälly lukua 5, minkä vuoksi jää epäselväksi, onko kyseinen luku tarkoitus jättää pois vai säilyttää samassa muodossa kuin tällä hetkellä.

Voimassa olevan oppaan luku 5 koskee apuvälineratkaisua. Pidän tätä lukua hyvin tärkeänä ja katson, että sitä ei ainakaan ole mahdollista jättää oppaasta pois. Päinvastoin lukua olisi mielestäni aiheellista täydentää siltä osin, että siinä ohjeistettaisiin apuvälineratkaisun perusteleminen velvollisuudesta ja korostettaisiin asianmukaisten ja riittävien sekä yksilöllisten perusteluiden merkitystä.

Puutteet apuvälineratkaisujen perusteluissa ovat nousseet usein esiin oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa. Perustelujen merkitystä on arvioitu mm. apulaisoikeusasiamies Maija Sakslinin päätöksessä EOAK/4414/2024.

2.4.3 Apuvälineen huolto/korjaus sekä apuvälineiden kuljetus (luvut 6.2.2, 6.3 ja 6.4)

Ehdotuksen mukaan, kun huolletaan tai korjataan päivittäisessä suoriutumisessa välttämätöntä apuvälinettä (esim. pääasiallinen liikkumisen apuväline), tulee se korjata viiveettä. Yhteistyössä apuvälineen käyttäjän kanssa pyritään pääsääntöisesti löytämään tarpeen mukaan korvaava apuväline tai muita ratkaisuja korjauksen ja huollon ajaksi.

Katson, että kaikki apuvälineet tulee korjata viiveettä.

Oikeusasiamiehen kansliassa käsiteltävänä apuvälinehuollon päivystyksen puuttumista koskeva kanteluasia (EOAK/8569/2025). Sosiaali- ja terveysministeriö on tässä asiassa lausuntopyynnön johdosta selvittänyt hyvinvointialueiden apuvälinehuoltokäytäntöjä. Ministeriö on lausunnossaan 16.4.2026 (VN/7463/2026) muun muassa pitänyt mahdollisena tarkentaa apuvälineen omistavan tahon vastuuta lausuntopyynnön kohteena olevan laatusuosituksen luvussa 6.2.2 kohdassa "Ohjeistaa toimintakäytännöt ja yhteystiedot apuvälineen käyttöön ja huoltoon sekä palautukseen liittyvissä tilanteissa". Pidän tärkeänä, että asiakkaita ohjeistetaan riittävästi apuvälineiden rikkoutumisen varalta.

Huomioni kiinnittyy siihen, että ehdotuksessa apuvälineiden kuljetukseen liittyvää vastuuta näytetään aikaisempaan suositukseen verrattuna siirrettävän selvästi enemmän asiakkaalle. Koska lausuntopyyntö ei sisällä

perusteluja muutokselle, muutoksen syitä tai vaikutuksia on vaikea arvioida. Katson, että suositusta on tältä osin välttämätöntä arvioida uudelleen. Mielestäni apuvälineiden kuljettamisessa on huomioitava asiakkaan yksilöllinen tilanne (kuten liikuntakyky), tosiasialliset mahdollisuudet kuljettamiseen sekä kuljettamisesta aiheutuvat kustannukset. Tämän tulee käydä ilmi myös suosituksen tekstistä.

2.5 Luovutusperusteet

2.5.1 Peruukit (kohta 06 30 03)

Lausuntopyynnön kohteena olevassa esityksessä käytetään käsitteitä "vakiomallinen peruukki", "vakiomallista poikkeava peruukki", "mittatilausperuukki" ja "palveluvalikoimasta poikkeava peruukki". Tällä hetkellä voimassa olevassa oppaassa käytetään myös käsitteitä keinokuituhiusperuukki, luonnonhiusperuukki ja aitohiusperuukki.

Keinokuituhius ja aitohius -käsitteitä ei käytetä enää tekstissä. Siinä ei ole myöskään mainintaa kumiallergian huomioimisesta peruukin pohjamateriaalissa.

Tässäkin yhteydessä totean, että muutoksen syitä tai vaikutuksia on mahdotonta arvioida, koska lausuntopyyntö ei sisällä perusteluja muutokselle.

Totean, että oikeusasiamiehelle tehdyissä kanteluissa nousee usein esille peruukin käyttäjien toiveet aitohiusperuukista sekä erilaiset toiveet peruukin pohjamateriaalista. Aitohiusperuukin tarvetta on usein kanteluissa perusteltu joko päänahan iho-ongelmilla taikka aitohiuksen paremmalla kulutuksen kestävyydellä. Esille on tullut myös lasten asema peruukkien käyttäjinä ja lapsen edun huomioon ottaminen näissä asioissa.

Apulaisoikeusasiamies
Susanna Lindroos-Hovinheimo

Esittelijäneuvos
Heidi Laurila

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.